

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Oppervlakkig

B. Luiten ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven - B. Luiten</i> Oppervlakkig	49
<i>Meditatief - E. Brink</i> Prominent tentoongespreid	52
<i>Wandelen met God - B. Luiten</i> Angst en geloof	53
<i>Achtergronden - F. van der Pol</i> Bijbel, beeldtaal, beamer	55
<i>Samenleving - J. Westert</i> Vakbeweging moet werken aan nieuwe reputatie	59
<i>Meegelezen - T. Groenveld</i> Een leuke baan met een hoog salaris...	62
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Versta je wat je ziet? Of verkijk je je daarop?

Werelds

Op een mooie zondag reed ik richting Zwolle, vanuit een kerkdienst ergens op de Veluwe, toen ik van de andere kant een enorme sliert autobussen zag naderen. Wel veertig touringcars op een rij, of nog meer. Best wel indrukwekkend, wat voor een gezelschap zou dat zijn? Voorop reed een politieauto, dat mocht ook wel. Maar aan het eind, achter de laatste bus, reed tot mijn verrassing nog veel meer politie. Of beter gezegd mobiele eenheid of zo, wel vier of vijf politiebussen vol. Niet te weinig. Toen ineens zag ik het: dit zijn voetbalsupporters! Die gaan een wedstrijd bekijken en hun club aanmoedigen. Ogenscheinlijk vormden ze een mooi geheel, een eenheid. Toch was die politiemacht ook nodig, om al die supporters een beetje in de touwen houden. Eenheid? Welnee. Ze juichen voor dezelfde club, maar dat zegt verder niks.

Zo gaat dat in de wereld, zeggen we dan. En we denken dat het in de kerk gans anders is. Dat wij daar geen last hebben. Was het maar waar.

Individueel

Vorige week stonden we stil bij het beleggen van kerkdiensten voor ouderen. We zagen dat daarin een cultuuromslag meespeelt, waarin de individuele beleving vóór de gemeenschap schuift. Mensen worden kieskeurig. In de wereld is dat volop aan de orde, in de kerk zien we helaas hetzelfde. Cultuur

(zo heb ik geleerd) kun je niet ontkennen, dat zou een goedkope uitvlucht zijn, zoiets doet een struisvogel. Nee, de kunst is om *in* de cultuur waarin we leven onze eigen, christelijke weg te vinden. Om de christelijke gemeenschap te redden en inhoud te geven. Concreet: *om elkaar gelovig te aanvaarden, als mensen die hun redding vinden in de ark van God.*

Nu wil ik niet verder over die ouderendiensten schrijven. Maar dat de gemeenschap naar achteren wordt geschoven, daar zit wel meer aan vast.

Eenzaam

Mensen worden daar eenzaam van. Ze willen hun eigen keuzes maken, ze genieten daar van, maar blijven daarin vervolgens alleen. Dat vindt niemand leuk. Er moet toch iets als saamhorigheid zijn. Dus wordt er gezocht naar compensatie. Samen voor dezelfde voetbalclub zijn, bijvoorbeeld. Met veertig bussen ergens naartoe rijden. Dat is cool! Als het nationale elftal speelt, allemaal voor de buis zitten. Ieder voor zijn eigen buis, maar toch. Bij een doelpunt kun je heel de straat horen juichen. Na een overwinning allemaal de straat op, rondrijden in auto's en vooral veel toeteren. Dat heeft wat!

maar is dit verbondenheid?

Je kunt je ook aan elkaar spiegelen, herkenbaar zijn in de kleding die je draagt. Net even dat merkje op je schoen of zo, dan hoor je ergens bij!

Of je gaat allemaal iets doen, golfen, tennissen, paardrijden, al was het alleen maar om erover te kunnen praten. Of je gaat naar concerten, jongeren kunnen met duizenden tegelijk in een park zijn waar muziek wordt gemaakt. Of je doet mee aan collectieve rouw, zoals bij de dood van prinses Diana. Je komt het allemaal tegen. Het individu grijpt alles aan, want het wil toch niet eenzaam zijn.

Maar is dit verbondenheid? Welnee! Het is nep, het is *fake*. Oppervlakkig bezien lijkt een massabeweging heel wat, maar het is niets. Mensen geven niet om elkaar als ze samen een paar uur bewegen op muziek. En ze nemen ook geen enkele verantwoordelijkheid voor elkaar als ze in een stadion naar een voetbalwedstrijd kijken. Daarom al die politie. Er is geen sprake van enige gemeenschap, in ieder geval niet geestelijk.

Het is goed om dat te beseffen. Want in de kerk kan dat net zo gaan.

Ondiep

Als de gemeenschap het verliest van de individuele beleving, treedt ook onder christenen eenzaamheid op. Mensen zitten dan wel naast elkaar in de kerkbank, maar ze willen vooral hun eigen dingen horen en hun eigen liederen zingen. Ze gaan voor een bepaalde stijl, waarin ze zichzelf en anderen willen herkennen. Die ene stijl die moet goed maken wat aan gemeenschap wordt gemist. Nog niet zo lang geleden zat het in de kleding, vandaag in het lied en in de muziek. Als je hoort praten over kerk x en kerk y, dan gaat het meestal niet over het evangelie dat daar verkondigd wordt, maar belangrijk is wat daar allemaal 'kan' of niet. En of dat herkenning geeft of niet. Dat vult menig gesprek. Alsof een bepaalde stijl verbondenheid geeft, gemeenschap. Dat is niet zo. Dat lijkt wel zo,

maar het is *fake*. Je doet alsof. Mensen (ouder en jonger) gaan bepaalde kerkdiensten bezoeken waarin ze zichzelf 'herkennen'. Maar ter plekke nemen ze geen enkele verantwoordelijkheid voor elkaar. Dat kan ook niet, want ze leren elkaar niet kennen.

onze eenheid ligt in de diepte

Toch lijkt het heel wat, een eredienst met psalmen in de oude berijming en een zaal helemaal vol met mensen die dat mooi vinden. Of een dienst juist niet met psalmen en heel veel mensen die dat weer mooi vinden. Het lijkt heel wat, maar het is niet het samenkomen van de gemeente, waarin mensen zich wijden aan God en aan elkaar. Ik zou bijna zeggen, integendeel. Want met hetzelfde gemak waarin mensen van dezelfde stijl worden gezocht, worden broeders en zusters met een andere stijl losgelaten. Onze eenheid ligt in de diepte, bij de hoeksteen van de kerk. Op dat fundament zijn vele stijlen mogelijk. Maar een stijl kan nooit het fundament vervangen, niet in gesprekken, niet in samenkomsten, *ook niet in verbondenheid*. Wanneer mensen stijlen beslissend maken, is dat een duidelijk blijk van oppervlakkigheid, *van gebrek aan diepgang*.

Waarlijk vrij?!

Oppervlakkigheid is trouwens ook een klacht. Ouderen kunnen erover klagen, dat jongeren 'niets' meer weten. Ze weten nergens van af, niet van de belijdenis, niet van de geschiedenis, zelfs niet van de Vrijmaking. Het waarheidsgehalte van deze klacht lijkt vrij hoog.

Maar het is onzin om te zeggen dat oppervlakkigheid alleen bij jongeren wordt aangetroffen. Bij ouderen net zo goed. Er zijn ook senioren die van de Vrijmaking niet veel weten, al denken ze van wel. Ze kunnen dwepen met K. Schilder, maar ze weten niet half hoe vernieuwend hij was. Het dynamisch kerkbegrip van KS¹, als dat vandaag wordt toegepast, roept vooral bij ouderen argwaan op, meer dan bij jongeren. Niet dat de Vrijmaking om KS draaide, maar hij leerde ons denken vanuit de Heer en zijn verbond. Daar ging het om. *De 'vrije kerk' heeft de Heer als Hoofd en werpt verder alle andere heerschappij van zich af*. Dus ook de macht van de gewoonte en de tirannie van de stijlen!

Maar die vrijheid wordt niet overal gevonden. Terwijl de jeugd wordt verweten oppervlakkig te zijn, grijpen ouderen zich vast aan oppervlakkige kenmerken. Daarmee zeg ik beslist niet dat alle ouderen zo zijn. Want dat zijn ze niet. Maar het gaat me wel om de merkwaardige samenloop van oppervlakkigheden. Laat niemand zeggen dat hij er niet aan meedoet. Neiging tot oppervlakkigheid hebben we allemaal. Want aan de oppervlakte blijven, lijkt altijd veel gemakkelijker, kost minder tijd en inspanning. Terwijl die schijn bedriegt, want je moet juist veel meer voor jezelf zorgen zo.

die vrijheid wordt niet overal gevonden

Ontkenning helpt niet, antwoord geven wel. Het zal gaan om geloof, om *Christus in de ander te leren zien*. Het zal gaan om liefde en trouw, zonder onderscheid te maken

tussen personen. *Zoals Christus doet.* Dan krijg je echt wat met elkaar. *Dan zie je de kerk!* Een geveugeld woord is dat geweest, typerend voor vrijgemaakten: 'de kerk zien'. De kerk van Friezen en Hottentotten, totaal verschillend, maar één in de Heer. Willen we nog waarlijk vrij zijn vandaag?

Hoogte en breedte

Het gaat niet alleen om erediensen, en zelfs niet in de eerste plaats. Elkaar leren kennen doe je in de ontmoeting in kleinere kring.

Nu ga ik hier geen pleidooi houden voor een bepaald soort kleine kring. Daar gaat het nu niet over. Het gaat wel hierom, dat je elkaar niet uitzoekt vanwege een bepaalde stijl, waarin je jezelf herkent. En dat gebeurt dus wel, dat gebeurt haast automatisch, als het niet bewust anders wordt georganiseerd, op welke manier dan ook. De ellende van groepjes met één stijl is, dat onderlinge correctie wegvalt. Want je bent 'koekkoek één zang' met elkaar. Je zingt allemaal hetzelfde liedje. Je bent het eens over wat je belangrijk vindt, waar je voor bent, waar je tegen bent, enz. Dat kun je gerust tegen elkaar zeggen, zonder al te veel argumenten, want je voelt elkaar wel aan en in die selecte kring zal niemand zich beledigd voelen. Over oppervlakkigheid gesproken!

Wil je die doorbreken, is er maar oplossing: kom samen in diverse samenstellingen, hoe dan ook. Er zijn kerken die kleine kringen geografisch selecteren, of op alfabet, maakt niet uit. Als het in de huiskamers maar veelkleurig wordt. Kijk, dan wordt het een ander verhaal. Dan kun je niet meer zomaar wat oordelen. Dan ineens zit die ander erbij, die je eerst zo gemakkelijk kon afwijzen met elkaar. Dan moet je je inspannen om die ander recht te doen in hoe hij denkt en waarom. Je beloning is dat je met meer verschillende heiligen ook meer krijgt te zien van de hoogte en diepte en breedte en lengte van de liefde van onze Heer Jezus Christus. Daar word je werkelijk één van. Je gaat je in zekere mate verantwoordelijk weten voor elkaar. Dan is er misschien wel minder kerkenraad nodig om een gemeente bij elkaar te houden.

Geen stijl?

Tenslotte dit. Mensen kunnen soms zo gemakkelijk zeggen dat iets 'geen stijl' is in de kerk. Maar hoe kun je dat weten? Kun je dat zomaar zien?

KS heeft ons geleerd hoe een mens zich kan vergissen als hij alleen maar kijkt. Ik sluit af met twee voorbeelden van hem, om nooit te vergeten.

Stel, je ziet midden in de nacht iemand in pyjama op een houtvlot dobberen op zee. Keur je dat goed of keur je dat af? De meeste mensen zullen dit geen stijl vinden, vooral zij die zo niet zijn opgevoed. Maar beslissend is: waar komt die persoon op het vlot vandaan? Heeft hij een feestje gehad, te veel gedronken, en is hij op die manier buiten zinnen geraakt? Dan is zijn gedrag zeer af te keuren. Maar was hij passagier op een boot, kon hij het zinkend schip op deze manier nog op tijd verlaten, dan is hij gelukkig te prijzen!

je beloning is dat je met meer verschillende heiligen ook meer krijgt te zien

Stel, iemand zegt 'Jezus is heer!' Keur je dat goed of keur je dat af? De meeste gelovigen zullen dat meteen prachtig vinden. Toch is ook hier beslissend waar iemand vandaan komt. Is degene die dit zegt christelijk opgevoed, maar zo modern geworden dat zijn geloof is verschrompeld tot één zinnetje uit de apostolische geloofsbelijdenis, dan is hij zeer te vermanen. Maar komt iemand uit een onchristelijk milieu tot deze belijdenis, dan is er feest in hemel op aarde, ook al moet hij nog heel veel leren.

Deze twee voorbeelden zijn bedoeld om radicaal af te rekenen met oppervlakkig oordelen, op de buitenkant af. Je weet op die manier gewoon niet wat je zegt. Je kunt prijzen wat je aanstaat, terwijl het in werkelijkheid zonde is. En je kunt afwijzen wat je raar vindt, terwijl het in werkelijkheid gaat om een wonder van de heilige Geest. Tegelijk wordt radicaal afgerekend met een terugtrekken op je eigen stijl. Eenzamer kun je niet worden. Het mooiste van de kerk gaat dan aan je voorbij. Is er iemand die dat werkelijk wil?

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Noot:

1. K. Schilder heeft gefulmineerd tegen wat hij noemde de 'vergelijkende methode', dat andere kerken werden vergeleken met de eigen kerk om zo het waarheidsgehalte te bepalen. Zie bijv. in *De Kerk I*, Goes 1960, blz. 202 e.v. Hij vroeg geloof in de 'levende, presente, actuele, uit den hemel tot de aarde komende, dagelijks zich vernieuwende dynamische DAAD van den verhoogde Christus' (blz. 205) waardoor Hij zijn kerk vergadert. Op die manier kan een kerk in velerlei opzicht onaf zijn, gebrekkig, en toch waar, uit Christus, die het begin werkt van een nieuwe gehoorzaamheid.

Prominent tentoongespreid

Openbaring 7:15-16

Ze hebben hun kleren witgewassen met het bloed van het lam. Daarom staan ze voor Gods troon en zijn ze dag en nacht in zijn tempel om hem te vereren. En hij die op de troon zit zal bij hen wonen.

E. Brink ■

De rijen worden voortdurend aangevuld. Kijk, er komen steeds nieuwe mensen bij. Ze komen uit de grote verdrukking. Verlost van top tot teen. Tegen de verdrukking in. Door de verdrukking heen. Alles wat mensen onder druk zet om ze bij God vandaan te houden. Elke druk die wordt uitgeoefend om christenen het leven zuur te maken. De druk van zonde, ziekte, moeite. Maar onder deze druk vandaan krijgen ze een schitterende indruk van God. Ieder die op aarde verdrukking beleeft, krijgt hier even zicht op een andere werkelijkheid.

Om zuiver God te ontmoeten is het nodig de kleren te wassen. Vergeving van zonden is nodig, gewassen worden door het bloed van Christus. Alleen Hij wast door en door schoon. Ieder die ooit op het bloed van het Lam heeft gepleit, wordt in het wit gestoken. En krijgt het geluk om voor Gods troon te verschijnen. Die bereikt de hoogste eer, het mooiste wat er is. De hoogste eer om in de nabijheid van God te zijn en zich te koesteren in zijn aanwezigheid. Zich te mogen begeven in het licht van zijn heerlijke uitstraling. Dat is een groot voorrecht. In de tabernakel op het heiligste plekje mocht alleen Mozes dichtbij komen. En de hogepriester slechts eenmaal per jaar, als bloed had gevloeid op de grote verzoendag. Hier mogen ze nu allemaal prominent in de troonzaal verschijnen. Als vips: very important priest. Dag en nacht, onophoudelijk in dienst van God. Als ministers van de goddelijke kroon.

De Koning zal zijn tent over hen uitspreiden. Hij zal bij hen wonen in een heerlijk onderkomen. God zal zijn nabijheid laten ervaren. Hij zal een beschermend dak boven hen bieden. De voorlopige eindbestemming in de hemel wordt hier tentoongespreid. En het klinkt in de taal van de exodus: bevrijd, en onderweg naar het beloofde land. Op weg naar de definitieve eindbestemming. Waar God bij de mensen zal wonen.

In het midden van de troon schittert het Lam, Gods metgezel, Immanuël. Gods Zoon heeft Zich helemaal gegeven. Hij heeft alle macht om zorg te besteden aan de zijnen. Ze zijn van Hem. Hij heeft ze gekocht. En Hij voorziet ze van het kostbaarste: water, levend water. Volop levenskracht en vitaliteit.

Eigenhandig wist Hij de tranen uit de ogen. Nieuw verdriet is onmogelijk, oud verdriet wordt uit de herinnering gewist. Allemaal het gevolg van zijn heerlijke aanwezigheid in de schuilplaats van zijn tent! In eeuwigheid beveiligd.

Ds. Egbert Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen.

Angst en geloof

**De preek die de één troost en rust geeft, maakt een ander angstig.
Kun je dan nog wel preken?**

B. Luiten ■

Herinnering

Op een goede dag kreeg ik een uitnodiging, of ik mee wilde gaan naar *Willow Creek* in Chicago en naar de *Redeemer Church* in New York. Samen met nog zo'n twintig anderen, om onze horizon te verruimen. Ik reageerde meteen afwijzend, nee dit is niets voor mij. Maar waarom dan niet? De ander was verbaasd, want hij kende me wel. Daarop legde ik eerlijk uit: 'ik wil eigenlijk heel graag, maar ik durf niet. Ik weet niet hoe ik er komen moet, ik heb vliegangst.' Het hoge woord was er uit. Maar mijn broeder nam daar geen genoegen mee. Tot mijn verrassing zei hij: 'Bas, waar zit je geloof?' Die woorden ben ik nooit vergeten. Ze hebben mij genezen. Niet op slag, wel voordat het vliegtuig vertrok. God kan mij in de lucht net zo goed bewaren als op de grond.

'Wat angst met je doet'

De vraag is nu, mag je zoiets wel zeggen tegen angstige mensen? Voor mij ligt het boekje van Vincent van Bruggen, *Wat angst met je doet*.¹ De auteur studeerde theologie en psychologie en is als psycholoog werkzaam in een behandelcentrum voor mensen met een angst- of stemmingsstoornis. Die informatie op de achterflap is van belang. Daardoor versta ik dat Van Bruggen beschermend schrijft. Het geloof komt in zijn boekje wel ter sprake, maar nergens confronterend.

Ik kan niet beoordelen wat Van Bruggen vanuit zijn psychologische deskundigheid schrijft. Dat voorbehoud moet ik maken. Maar ik zie dat hij een boekje in de gemeente legt dat o.a. adviezen bevat aan pastores. Dat raakt mij in mijn theologisch en pastoraal denken. Vanuit die invalshoek wil ik hier iets over zeggen.

Eerst dit, dat ik blij ben met de informatie die ik krijg. Laat iedereen die zorg draagt voor iemand met een angststoornis dit boekje lezen, om hier iets meer van te peilen en geen fouten te maken. Ook om je af te vragen of je wel de geschikte persoon bent in die situatie. Een predikant of ouderling is dat niet automatisch. Soms is het beter 'om hiervoor mensen te zoeken met specifieke gaven om broeders en zusters met een psychiatrisch probleem te

begeleiden. Deelname aan een opleidingstraject van de stichting PPT (psycho-pastorale toerusting) geeft de nodige kennis en vaardigheid om deze taken te kunnen uitvoeren' (blz. 126).

Inzichtgevend is hoe per persoon de verhouding tussen geloof en angst verschillend kan zijn. Geloof wordt vaak als bron van steun ervaren, maar kan ook bron van angst zijn. Het sterven kan mensen naar de keel vliegen (blz. 69). Met als gevolg dat preken verschillend ervaren kunnen worden. Wat 'de één troost en helpt om rustig te worden, kan bij de ander juist veel angst oproepen' (blz. 70). Ook de kerkdienst als zodanig kan benauwend zijn (blz. 124).

Eenzijdig

De teneur van het boekje is, dat angstige mensen zich *nooit schuldig* hoeven te voelen vanwege hun angst. Een bijbeltekst die toch in die richting tendeert, wordt geneutraliseerd. Van Bruggen bespreekt Mat. 6:25-34, waar Jezus de mensen zegt niet bezorgd te zijn over kleding, eten, enz. In die bespreking laat hij weg, dat Jezus zorgelijke mensen aanspreekt als 'kleingelovigen' (Mat. 6:30). En hij voegt toe 'Elders wordt geschreven over de enorme macht die angst over iemand kan hebben. Daarom hoef je je niet schuldig te voelen als het je door je angsten zwaar valt om deze woorden in praktijk te brengen' (blz. 127). Ja, zo is alle confrontatie er wel uit.

Nogmaals, ik versta dat Van Bruggen dit schrijft vanuit het werk dat hij verricht in een behandelcentrum waar angsten *stoornissen* zijn. Iemand met een depressie ga je ook niet vermanen daarover. Maar dit boekje wordt *in de gemeente gelegd*. Daar zijn mensen met stoornissen, dus ben ik blij met deze handreiking. Tegelijk zijn daar ook mensen met hun zonden, ook hun zondige angsten. In dit boekje komen die niet voor. Daarmee is het, met al het waardevolle, eenzijdig.

Angst en kleingeloof

In de Bijbel wordt met angst verschillend omgegaan. *Vooral met heel veel liefde*. God kent ons. Hij legt liederen

op onze lippen, ook voor die situaties dat doodsangst ons aangrijpt. Al zijn dat wel liederen, die de angstige mens meenemen naar God toe om bij Hem zijn angst te laten verdwijnen (zo bijv. Ps. 116). We zingen dat dat werkelijk gebeurt:

Ik zocht de Heer en Hij gaf antwoord,

Hij heeft mij van alle angst bevrijd (Psalm 34:6).

Vervolgens kan de Heer met alle liefde toch *corrigerend* spreken. Wanneer de leerlingen tijdens de storm op zee in hun angst Hem wakker maken, zegt Jezus: 'Geloven jullie nog steeds niet?' (Mk. 4:40). Dat zal je gezegd worden. Met liefde, maar wel confronterend.

Wanneer de Joden na de uittocht merken dat de Farao hen achtervolgt, worden ze doodsbang. Ze belagen Mozes met boze verwijten, waren ze maar niet uit Egypte gegaan! Ze krijgen als antwoord dat ze hun mond moeten houden! Laten ze liever hun aandacht richten op de Heer die voor hen strijden zal (Ex. 14:9-14). Een antwoord met liefde, maar wel hard tegen hard. Er moet een bang, opstandig volk mee bedwongen worden.

Daarmee kom ik bij angst als *oorzaak van zondig handelen*.

De dichter van Psalm 131 leert ons, dat we heel bang en onrustig worden als we leven in dingen die 'te groot' voor ons zijn. Als we te hoog willen grijpen, of te veel hebben aangeschaft, bijvoorbeeld.

Jesaja laat een *oordeel* horen over hen, die in hun angst voor Assur meer vertrouwen op Egypte dan op de Heer (Jes. 31).

Ontroerend is de geschiedenis van Hizkia. Eerst werpt hij moedig het juk van Assur af, vertrouwend op God alleen. Daarna vliegt de angst hem naar de keel en stroopt hij het goud van de tempel om alsnog Sanherib af te kopen (2 Kon. 18:7 en 14). Dan werpt God hem op het ziekbed, het sterfbed zelfs, met de bedoeling dat de koning in zijn angst op God leert vertrouwen. Eerder wordt de stad niet bevrijd (2 Kon. 20).

Dit zijn geen situaties waarin angst vrij is van schuld.

Hier past niet een eenzijdig verhaal over de macht van de angst, waaraan je niet zou kunnen ontkomen.

Heilige angst

Daarbij wil ook ik zeggen: was er maar eens wat meer angst voor God. Het is soms griezelig met hoeveel gerustheid mensen zonde doen en zonde toelaten. Hoe ze daarbij afgaan puur op het eigen gevoel en geen rekening houden met de heiligheid van God. Dus moet een pastor de gemeente ook wel eens heilige angst bijbrengen, 'de vreze des Heren'.

Jezus zegt, dat straks bij het oordeel mensen *buiten zullen staan*, terwijl ze altijd 'Here, Here, hebben gezegd' (Mat. 7:21-23). Is dat geen angstige boodschap?

De Geest schrijft, dat we ons moeten *inspannen* voor onze redding *in diep ontzag voor God* (Fil. 2:12).

Paulus laat weten, dat hij zijn lichaam oefent en in bedwang wil houden, om straks *niet verloren te gaan* na anderen onderwezen te hebben (1 Kor. 9:27).

Dat zijn boodschappen die een mens recht voor God wil zetten, om hem te doordringen van het oordeel dat onpartijdig zal zijn (1 Ptr. 1:17).

God geneest

Er komt dus heel veel bij elkaar als het gaat om angst en geloof. Hoe kun je ooit al deze aspecten in een preek zo benoemen, dat ieder verstaat wat God in zijn of haar specifieke situatie zegt? Kun je als prediker zo balanceren dat je recht doet aan troost en vermaning, zonder iemand te miskennen?

Graag geef ik door wat ik heb geleerd bij John Piper. Wat hij schreef is geen wankel evenwicht tussen vermanen en troosten, maar hij laat de mensen *in geloof ontdekken* wat er aan de hand is. Angst ontstaat, kort gezegd, wanneer je twijfelt aan God. Wanneer je twijfelt aan zijn vermogen om zijn beloften aan je te vervullen.² *Dit is de stoornis die sinds de zondeval ons leven tekent*. Op verschillende manieren kan die zich openbaren, al dan niet pathologisch, maar wie dit ontdekt mag zich hierin verbonden weten met *alle* mensen. Vanaf onze opstand tegen God hebben we heel veel reden gekregen om doodsbang te zijn voor alles wat ons uit de hand zal lopen en waartegen we onszelf niet kunnen beschermen. Nu we ons leven in eigen hand hebben genomen, zal er aan angst geen enkele beperking zijn. Het enige antwoord daarop, voor ieder mens, is: *ga terug naar God*, leer opnieuw vertrouwen op Hem, bid erom. Hij geeft zonder verwijt.

Vermanend en troostvol tegelijk, voor 100%.

Dat is nog iets anders dan *vertrouwen op geloof*, zoals mensen vaak zeggen. Want mijn geloven is beperkt. Al zeg ik nog zo vaak 'Here, Here', ik kan me nooit beroepen op mijn geloof als grond van mijn heil (HC zondag 23). Dat is wel van belang, zeker als je spreekt met mensen die moeite hebben met zichzelf. Die moet je vooral niet leren bouwen op het eigen geloof. Nee, bouw op de Heer! Werp het anker uit buiten jezelf. Piper stelt centraal Ps. 56:4: *in mijn bangste uur vertrouw ik op U*. Daar zit alles in, de erkenning van levensgrote angst én, tegelijkertijd, de blijvende liefde van God. Kan een angstig mens dat zomaar vatten? Nee, maar het is wel de boodschap die *genezing* brengt, zelfs in diep verslagen harten (Psalm 34).

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Noten:

1. Naar aanleiding van Vincent van Bruggen, *Wat angst met je doet*, Zoetermeer 2009, paperback, 136 blz., prijs € 13,50.
2. John Piper, *Future Grace*, Oregon 1995, blz. 50 e.v.

Bijbel, beeldtaal, beamer

Een predikant, dienaar van het Woord, bestudeert de Heilige Schrift, de inhoud van de bijbelboeken en draagt die over. De Schrift is overgeleverd in boekvorm, maar in onze tijd is het boek niet meer de belangrijkste vorm van informatieoverdracht. Er is een nieuw patroon van luister- en leesgedrag ontstaan. Hoe draag je de boodschap van het Boek nu over? Een minicollage gehouden tijdens de Schooldag over Bijbel, verandering in leescultuur, beeldtaal en beamer.

F. van der Pol ■

Waar nog geen leescultuur was

De kerkgeschiedenis geeft aan dat er niet altijd een leescultuur is geweest in ons land. Hoe verspreidde het christendom zich vóór de boekdrukkunst, vooral in de beginperiode, toen de heidense bewoners nog analfabeten waren? Zendingen als Willibrord en Bonifatius (eind 7^e, 8^e eeuw) wilden de mensen vertrouwd maken met het Woord van de waarheid. Hun prediking bleef niet zonder resultaat. Een leerling van Bonifatius schreef over diens preekwerk in Friesland: 'de pijl van het Woord des Heren heeft niet alleen de uitwendige, lichamelijke oren geraakt, maar ook de inwendige oren van het hart waarachtig doorboord en verlicht'. Zendingen kwamen met overtuigende prediking, maar gebruikten ook uiterlijk vertoon om de aandacht van de hoorder te trekken. Ze maakten gebruik van kostbare liturgische voorwerpen en fraai geïllustreerde boeken. Willibrord bijvoorbeeld, droeg een gouden kruis mee en Bonifatius gebruikte een groot handgeschreven boekwerk met brieven van Paulus in imponerende, gouden letters. Daarnaast werd de christelijke boodschap onderstreept met acties tegen de inheemse goden, zoals de verwoesting van hun heiligdommen en godenbeelden. Daarmee sloten zendingen op het denken van de heidenen aan, door hen te laten zien dat Christus de sterkere Koning is. Er werden geen lange redevoeringen gehouden, maar de kracht van de God van de Bijbel werd onderstreept en de zwakheid van de heidense afgoden aangetoond.

De zendingen legden de basisbeginselen van het christelijk geloof op concrete manier uit en spoorden aan tot een christelijk leven. De overgedragen boodschap was gemakkelijk te volgen, zonder abstracte begrippen, met verhalen over personen en feiten. Bewaard gebleven

catechetisch materiaal uit de tijd van de kerstening van Nederland geeft een eenvoudige uiteenzetting van het christelijk geloof te zien. Het onderwijs betrof elementaire geloofspunten: de Twaalf Artikelen, het Onze Vader, de Tien Geboden en daaruit afgeleide richtlijnen voor het christelijk leven. Behalve duidelijke, overtuigende prediking en elementaire uitleg van de geloofsleer was ook het voorbeeld van de voorganger belangrijk. De heidenen die niet konden lezen, werden mee overtuigd door de levensstijl van de prediker. Oprecht geleefd geloof kreeg uitstraling en werkte inspirerend.

Volkstaal-Bijbel

Al spoedig had de zendingspost Utrecht een schrijfkamer (scriptorium) en kloosterbibliotheek. Er onstond in het bisdom Utrecht een inheemse christelijke schriftcultuur. Van Bonifatius bijvoorbeeld is bekend dat hij een grammatica heeft geschreven. Het onderwijs was een kerkelijke aangelegenheid. De middeleeuwse geschiedenis van gekerstend Nederland is de geschiedenis van een christelijke samenleving en boekcultuur. De hoogste trap van studie bestond steeds uit de bestudering van de Heilige Schrift, de Bijbel. Men las aan de Utrechtse domschool ook het 'Enchiridion' van kerkvader Augustinus (4^e eeuw), een handboek dat een commentaar op de Twaalf Artikelen bevat. De Latijnse Vulgaatvertaling kreeg kerkelijk het meeste gezag. Er ontstond groeiende behoefte aan de Heilige Schrift in de volkstaal, want het kerkvolk kende geen Latijn.

**oprecht geleefd geloof kreeg
uitstraling en werkte inspirerend**

Een Noord-Nederlandse volkstaal-Bijbel kwam een stuk dichterbij door de vertaalbaarheid van de

Moderne Devotie. Deze godsdienstige vernieuwingsbeweging, in de late Middeleeuwen onder leiding van Geert Grote in de IJsselstreek ontstaan, vroeg aandacht voor verdiepte geloofsbeleving onder het brede kerkvolk. Dat doel werd gediend door prediking en bijbellectuur in de volkstaal. Thomas à Kempis, een bekend vertegenwoordiger van de Moderne Devotie schreef 'De navolging van Christus' (1441), op de Bijbel na het meest gelezen boek ter wereld. Tijdens zijn verblijf in het klooster was Thomas zeer met Gods Woord vertrouwd geraakt. Niet alleen door het overschrijven van de Schrift, maar ook door persoonlijke bijbellesing, door de schriftlezingen tijdens de gezamenlijke maaltijden en door het lezen van 'rapiaria'; een soort geestelijke dagboekjes die typerend waren voor de boekcultuur van de Moderne Devotie. Een andere vrucht van de Moderne Devotie was de 'collatio', een soort leergesprek op basis van de Schrift, een vorm die kan worden vergeleken met de huidige bijbelstudie. Schriftelijke verslagen van collaties fungeerden voor Thomas, met de andere genoemde vormen van bijbels materiaalverwerking, als hoofdbron voor zijn veel gelezen boek.

Gods Woord dichtbij gebracht

Met de boekdrukkunst kwamen er ook gedrukte Bijbels in de volkstaal in omloop. Kerkhervormer Luther schreef zijn Duitse volkstaal-Bijbel. Voor zijn teksten stelde Luther vragen aan de moeders thuis, aan de kinderen op straat, aan de gewone man op de markt. Hij lette erop hoe ze spraken, om op die manier te vertalen. Luther gebruikte bekende voorbeelden uit het dagelijkse leven, koos termen die het hart van de zaak en de mensen raakten. Zijn taalgebruik was direct, op de man af, om Gods waarheid zo goed mogelijk dichtbij te brengen. Het ging Luther in de Schriftwoorden om de boodschap. De Bijbel is geen dode letter, maar een levend Boek, het Woord van de levende God. 'Het is de kribbe waarin Christus ligt'; 'het is de mond van Christus'. Willen mensen God en Christus leren kennen, dan kunnen ze niet heen om Gods Boek en Gods Geest. De boodschap van de Schrift verstaan mensen pas door de Heilige Geest. Hij maakt het geschreven Woord in een mensenleven levend en actueel.

Een nieuwe leescultuur

Van de 17^e tot de 20^e eeuw is het christelijke boek ten opzichte van andere boeken steeds verder teruggedrongen. Een uitzondering vormen de vele bijbeldrukken, inmiddels in meer dan 1500 talen. Ondertussen zijn nieuwe informatiedragers ontwikkeld, waardoor het boek niet meer de belangrijkste vorm van informatieoverdracht is. Er wordt vooral gelezen met de muisknop en afstandsbediening in de hand, zappend, met het tv-scherm en computer-

scherm als steeds wisselend venster naar de wereld. Vooral jongeren halen hun informatie digitaal, het boek is voor hen niet meer dé vorm van informatieoverdracht. Ze zijn ook minder tekstueel ingesteld. Ze surfen door plaatjes en zijn gewend aan kadertekstjes, geserveerd op het scherm. Hun leescultuur combineert woordtaal met beeldtaal. Gods Woord is van alle tijden, maar het Boek en boeken diepgaand en in z'n geheel lezen, is niet vanzelfsprekend meer. We kunnen in de geloofsoverdracht niet heen om dit nieuwe leesgedrag. Het 'nieuwe lezen' is een onomkeerbaar gegeven van onze tijd.

Met de komst van de nieuwe media vermindert het fundamentele belang van de Bijbel echter niet. Het Boek is resultaat van Gods bijzondere zorg (NGB3). Het biedt voor alle tijden informatie van levensbelang: de boodschap van behoud door het geloof in Christus Jezus, Bevrijder van zonden en Verlosser tot eeuwig leven. Die boodschap toegankelijk maken is een taak voor huisgezin, christelijk onderwijs en kerkelijke catechese. Ook de dienaar van het Woord zal er alles aan doen om duidelijk te maken dat Gods Woord een werkelijk unieke boodschap van heil bevat.

het is niet het echte leven dat God heeft bedoeld

Een valkuil zou zijn de nieuwe informatiedragers af te wijzen. Ze bieden prachtige mogelijkheden. De catechese kan zinvol gebruikmaken van digitaal beeldmateriaal, kadertekstjes, leerzame illustraties en websites. Wel zullen de zwakke kanten van het digitale lezen open moeten worden gecommuniceerd. Wie informatie eenzijdig uit de computerkast trekt, verarmt voor zichzelf het werkelijke leven. Het virtuele leven is een gereduceerd bestaan. Leven volgens doorklikssysteem is vluchtig. Het is niet het echte leven dat God heeft bedoeld.

Beeldtaal

Willibrord en Bonifatius sloten aan op de belevingswereld van hun heidense hoorders en gebruikten krachtige beeldtaal. De Moderne Devotie stimuleerde de Bijbel in de volkstaal en leverde een boek dat al meer dan vijf eeuwen mensen aanspreekt en helpt om in navolging van Christus voor God te leven. Luther koos voor zijn bijbelvertaling taalvormen die Gods Woord voor velen heel dichtbij bracht. De reformator, moderne devoten en zendelingen, ze sloten in de vormgeving van de christelijke boodschap op hun doelgroep aan. Vandaag bestaat die uit mensen die deels nog het 'oude lezen' gewend zijn, en uit (vaak jonge) mensen die de oude manier van lezen en luisteren ontwend zijn. De laatsten staan in het digitale tijdperk en zijn gewend aan het 'nieuwe lezen'.

Zo'n situatie vraagt om geloofsoverdracht in woord en beeld. Om de boodschap van het Evangelie begrijpelijk en relevant te maken, dient eigentijdse vormgeving te worden ingezet. Vanuit de evangelische wereld kwam de digitale beeldpraktijk binnen enkele jaren in de gereformeerde erediensten binnen. In de meeste vrijgemaakte kerken worden nu beamers gebruikt.

God Zelf gebruikt al eeuwen de tekens van doop en avondmaal, beeldtaal. Hij ondersteunt daarmee zwakke mensen in het geloof. Hij schiep mensen met oren en ogen, tastzin en smaak. Hij schonk hen een lichaam, aangelegd op beeldtaal.

Het is zonder meer duidelijk dat met moderne hulpmiddelen als PowerPoint en beamer, gecombineerd met liplezen, gebaren en mimiek voor slechthorende of dove broeders en zusters Gods boodschap een stuk dichterbij kan worden gebracht. Ook de ouderen in de kerk die moeilijk de kleine lettertjes meer kunnen lezen, kunnen zo de liederen nog goed blijven meezingen. Maar theologisch gezien is er nog weinig over multimediale praktijk in de eredienst nagedacht.

Rond beamergebruik in de eredienst komen belangrijke vragen op: wat en wie worden er afgebeeld? Welke functie heeft het digitale beeld? Welke gevoelens roept het afgebeelde op? Digitale beeldtaal, zeker in de eredienst, luistert nauw en vraagt om theologische reflectie. Beeldpraktijk kan gaan woekeren en de verkondiging blokkeren. Ze is, zoals alle techniek in de eredienst, geen doel op zichzelf, maar dient hulpmiddel te zijn om het hart van vooral de 'nieuwe lezer' te bereiken. De gebruikte beeldtaal zal moeten helpen zich te richten op God. De eredienst is er tot eer van Hem. De beeldtaal moet mensen heenleiden naar de kern. Met multimedia is het mogelijk door verschillende combinaties van tekst, beeld en geluid verschillende zintuigen tegelijk aan te spreken. Dat vraagt grote gevoeligheid in het selecteren van beelden, tekst en geluid. Je kunt zomaar in de oppervlaktestructuur blijven hangen. Het gaat erom dat de boodschap van de Schrift erdoor wordt ondersteund.

rond beamergebruik in de eredienst komen belangrijke vragen op

Natuurlijk kan er zich, net als bij gebruik van alle apparatuur, een technische storing voordoen in de eredienst. Waar wel wat aan te doen is, is goede beheersing van de digitale techniek bij leden van het beamerteam. En ook fijngevoeligheid in de praktijk van het beamergebruik. Geëxperimenteer met afbeeldingen, geluid en kleuren kan danig storen. Is er voldoende inzicht in de gewilde en ongewilde effecten

daarvan op de beleving van de eredienst? Overtuigend preken is de kerntaak van de predikant. Als dienaar van het Woord heeft hij Gods boodschap aan de gemeente te verkondigen. Onder zijn gehoor bevinden zich 'oude lezers' en 'nieuwe lezers'. Met beiden dient hij rekening te houden. Hij moet zich wel realiseren dat door de inzet van digitale beeldtaal het preekproces wezenlijk wordt beïnvloed. Er gaat sturende werking van een beamer uit. Voor de beeldtaal-boodschap heeft de voorganger een niet te onderschatten verantwoordelijkheid. De gekozen beelden en geluiden hebben een oppervlakte- en een dieptestructuur. Voor de bepaling van de spirituele kern van het beeldmateriaal is hij als dienaar van het Woord verantwoordelijk.

Een interessante dvd en een scriptie

De verschuiving van woord- naar beeldcultuur is een feit. Er heeft zich in de leescultuur een omslag voorgedaan. Hoe houd je daar in de eredienst rekening mee? De waardering voor het gebruik van multimedia in de eredienst is nogal verschillend. In die discussie heeft De Luisterpost een interessante dvd uitgebracht over mediagebruik in de kerk.¹ Daarop komen een aantal forumleden aan het woord die het probleem signaleren dat preken niet over komen. Ze geven aan dat moderne media hiervoor niet het ei van Columbus zijn. Als doel van de eredienst formuleren ze dat God en mensen elkaar in de eredienst ontmoeten en dat in deze ontmoeting Gods boodschap het hart van mensen moet bereiken. Belangrijk vinden ze dat de voorganger een boodschap brengt die hem eerst zelf heeft geraakt. De tekst moet voor hemzelf zijn open gegaan. Daar moet hij bewust de tijd voor nemen en de handen vouwen, zodat in zijn overdenking de Geest van God hem kan raken en de boodschap van de tekst hem helder voor ogen komt te staan. Pas dan kan hij de preek voor zijn gehoor tot leven brengen in een betrokken manier van spreken. Met zorg kiest hij dan ook ondersteunende middelen uit. Hij let op zijn taal, brengt in de preek gelaagdheid aan, want gemeenteleden bestaan wat betreft leeftijd en gaven uit heel verschillende mensen.

Op de dvd staat ook een interview met een van de TU docenten die preekcollege verzorgt. Hij stelt dat het mediagebruik verantwoord moet zijn, zorgvuldig en ook terughoudend. Dat spoort met wat in het forum werd gezegd: oppassen dat het kerkgebouw door de beamer niet schreeuwerig wordt. Houd aandacht voor de taal van de stilte. Stilte om God te ontmoeten. Denk na over de verhouding 'stilte en beeld'. De predikant moet met zijn beamergebruik vooral toetsen of hij met de gebruikte middelen ook het grote doel van de eredienst bereikt: dat gemeenteleden er door in relatie tot God, tot Christus worden gebracht. In de colle-

ges homiletiek krijgen de studenten een onderscheid in drie subdoelen van de preek bijgebracht: cognitieve of kennisdoelen, vormingsdoelen of affectieve doelen, en agogische doelen die het leven veranderen willen. Visuele media zijn met name geschikt voor de cognitieve doelen. Illustraties in PowerPoint kunnen allerlei woorden, begrippen, structuren (zoals thema en verdeling) en historische situaties die in de preek aan de orde zijn, verhelderen. Ze kunnen helpen bij het vatten van de betekenis. Visuele media zijn minder geschikt voor vormingsdoelen of affectieve doelen en voor agogische doelen. Beeldtaal en beamergebruik kunnen tussen prediker en hoorder een stoorzender worden, waardoor het persoonlijk proces van de toe-eigening van de boodschap zelfs kan blokkeren.

houd aandacht voor de taal van de stilte

In een scriptie over 'De beamer in de eredienst'² die ik las, merkt een PKN-predikant terecht op, dat het uitgangspunt moet zijn dat er een goede preek is. Als de beamer daarbij kan helpen, is dat mooi meegenomen, maar de basis is de preek. De functie van het beamergebruik in de preek is ondersteuning voor het brengen van de boodschap. Vooral als de boodschap meer systematisch is en/of instruerend van karakter. Het helpt de grote lijn vast te houden of de draad weer op te pakken. De preek is er om van te leren, zowel cognitief als affectief. De scriptie geeft aan dat de beelden vooral illustratief en/of instructief moeten zijn of perspectief geven. Beeldmateriaal met emotie, confrontatie en expressie is wel denkbaar, maar ligt toch minder voor de hand. Dat geeft dus opnieuw aan dat visuele media vooral geschikt zijn voor kennisdoelen en minder geschikt voor affectieve en agogische doelen. Daar zit zelfs risico aan.

Risico's

Beamergebruik kan de toe-eigening van de boodschap ook belemmeren. De beamer kan schreeuwerig worden. Dan komt de stilte om God te ontmoeten in gevaar. Dit vind ik een heel belangrijk punt; dat de beamer - niet meer dan een hulpmiddel voor de predikant die zelf instrument van Gods Geest mag zijn - de omgang met God in de weg kan staan. Het hart van de eredienst is de ontmoeting met God in Christus. De preek wil Gods liefdesstem laten horen, waardoor God relatie leggen wil, geloof wil werken en versterken. Ze is instrument om mensen te doen samengroeien met Christus. Dáárvoor schakelt Gods Geest de prediker in als zijn instrument. Dan komt het er echt op aan dat de predikant - zelf instrument - zijn hulpmateriaal, ook het digitale beeldmateriaal,

zeer zorgvuldig kiest. Zeker als dat materiaal op de diepere niveaus van het affectieve en agogische belemmerend kan werken. De gemeenschapsband met God kan er danig door worden verstoord. Beelden, zeker in combinatie met geluid, hebben een eigen dynamiek. Ze appelleren op dieperliggende emoties. Je kunt je aan de boodschap ervan maar moeilijk onttrekken. Manipulatie ligt zomaar op de loer. Beamergebruik kan zo averechts werken dat er in plaats van een stimulans juist een rem gezet wordt op de beweging van Gods liefde.

Opzoekende liefde van God

De vraag is dus niet zozeer of multimediagebruik in de kerk mag of niet, maar veelmeer hoe deze middelen op een juiste manier worden gebruikt. De gemeenteleden moeten er door in verhouding tot Christus worden gebracht, zodat ze worden aangezet hun Verlosser met levend geloof te omhelzen (DL I,4). De gebruikte beeldtaal moet de uitdeling van de genadegaven van God (DL I,5) ondersteunen. In de discussie over beamergebruik is de bedoeling van de Heilige Geest van doorslaggevend belang en zijn intentie moet worden gerespecteerd. De Geest wil mensen ervan doordringen dat ze door Christus tot het heil zijn uitgekozen (DL I,7). Het roepen tot, het bewaren in en de beleving van de gemeenschap met Christus mag door de manier waarop digitale hulpmiddelen worden gebruikt geen geweld worden aangedaan. Anders blijven we in de uiterlijkheid van woord en beeldtaal steken. Tenslotte is het ook niet onze aansprekende vormgeving die het Woord verder brengt. God zelf zet het h art van mensen naar Christus open (DL III/IV,11,12). Hij doet meer dan enkel een dringend appel op ons. Hij wil doordringen tot in ons hart. Gods persoonlijke belangstelling gaat naar de hoorders uit. Hij is in de verkondiging intens met hen bezig, opzoekend, zorgend, sturend. Hij is uit op betrokkenheid over en weer. Aan die opzoekende liefde van God mogen voorganger, beeldtaal en beamer dienstbaar zijn.

Prof. dr. Frank van der Poll is hoogleraar Kerkgeschiedenis voor 1800 en Symboliek aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Noten:

1. DVD *Mediagebruik in de kerk*, Luisterpost / Bralectah, Zwolle 2006.
2. E. van der Wolf-Kox, *De beamer in de eredienst. Verkenningen* (Zeewolde 2007) geeft veel tips, noemt sterke en zwakke punten van beamergebruik en bevat een interessante literatuurlijst voor verdere oriëntatie. De studie kan worden gedownload onder de rubriek kerkblad/downloads op www.pknzeewolde.nl

Vakbeweging moet werken aan nieuwe reputatie

Is de vakbeweging een maatschappelijke partner, of een dienstverlener gericht op het belang van het individuele lid? Piet Hazenbosch' schetst recent de dilemma's van het CNV met haar profiel. Het tekent een organisatie die onder druk staat vanwege ledenontwikkeling. Maar ook vanwege de spanning collectief versus individu en het gebrek aan gedeelde beelden over het profiel van de vakbeweging in de 21^e eeuw. Maatschappelijke verbanden hebben het moeilijk met hun profiel.

J. Westert ■

Hazenbosch is een CNV'er, levenslang en levensbreed. Van huis uit is hij opgegroeid met de christelijke vakbeweging. Zijn leven heeft hij er beroepsmatig doorgebracht. Bij uitstek is hij iemand, die de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging en met name het CNV kent. Met zijn studie *Voor het volk om Christus' wil* beschrijft hij de geschiedenis van het CNV. Hazenbosch plaatst zich daarmee in de traditie van oude voorgangers van naam: H. Amelink, R. Hagoort en M. Ruppert. Zijn publicatie doet in omvang niet onder voor deze illustere voorgangers. Het CNV heeft altijd werk gemaakt van zijn geschiedenis. Meer recent met een reeks uitstekende cahiers. De studie van Hazenbosch maakt de geschiedschrijving van dit deel van de christelijke vakbeweging weer compleet. Hazenbosch beschrijft ook de meest recente geschiedenis. Hij is een inside-observator, die toch distantie weet mee te nemen. Bovendien is de studie - ondanks de omvang - uitstekend leesbaar. Ik weet niet hoe lang de promotiestudie in beslag heeft genomen, maar de schrijver moet veel zitvles hebben gehad en zijn promotor, Prof. dr. Gerrit Schutte, veel leedgeduld.

Dwarsligger

In mijn werkzaam leven is de christelijk-sociale beweging een belangrijke plaats gaan innemen. Een groot deel van mijn arbeidzaam leven ben ik verbonden geweest aan een van de dwarsliggers uit de geschiedenis van het CNV, het GMV, het vakverbond dat zich eveneens moeizaam weet te herprofilen tot een vakorganisatie in een netwerksamenleving. Het GMV krijgt slechts een summiere vermelding in het werk van Hazenbosch. Dat is overigens niet verwonderlijk, want in de geschiedenis van het GMV heeft het accent vele jaren niet op ver-

binding gelegen, maar op de eigen zelfstandige ontwikkeling. Gelijktijdig is er in de christelijk-sociale visie meer te delen dan in de praktijk wordt gepraktiseerd. In het recente verleden zijn daarover gesprekken gevoerd met toenmalig voorzitter Doekle Terpstra. Het zou te waar-deren zijn, als ontmoeting en verbinding in deze tijd wederzijds meer wordt gezocht.

Moeite op het middenveld

Het boek van Hazenbosch interesseert mij echter vooral, omdat maatschappelijke organisaties het over de volle breedte moeilijk hebben. De vakbeweging is daarvan een van de meest zichtbare vorm. Kerken wil ik niet onder maatschappelijke organisaties definiëren, maar ook kerken worstelen met hun interne processen en ondervinden motivatieproblemen bij nieuwkomers. De institutionele structuren van kerkverbanden leiden niet tot enthousiasme. Bij de vakbeweging en andere organisaties (in het onderwijs en de zorg) is dat niet anders. Vanuit deze optiek is het leerzaam van elkaars processen kennis te nemen en ervaringen te delen. Het krachtige aan de studie van Hazenbosch is, dat hij de dilemma's en het veranderingsproces gedurende de laatste decennia beschrijft. Het wordt duidelijk, dat het moeilijk is om nieuwe doelen te formuleren, of een maatschappelijk profiel te ontwikkelen, zodanig dat het enthousiasmerend en inspirerend uitwerkt. Die worsteling zie je niet slechts bij het CNV, maar ook bij de FNV, het GMV en andere maatschappelijke organisaties. De oude verzuilde kaders functioneren niet meer, de binding met de achterban raakt los. Leiding en leden denken niet in gedeelde beelden. De band tussen organisatie en lid is vluchtiger en losser. Bovendien krijgen nieuwkomers te weinig kansen om zich te manifesteren. Onlangs vertrok René Paas na

één periode als voorzitter. Het is een tekenend signaal. Paas is als 'relatieve outsider' aange-trokken. Hij vertegenwoordigde een nieuwe generatie bestuurders. Zijn vertrek wordt omgeven door een sfeer van teleurstelling over koers en mogelijkheden. De energie ontbreekt om een nieuwe periode te sleuren. Dat heeft veel maken met de worsteling die vakorganisa-ties doormaken in deze fase van hun bestaan.

de band tussen organisatie en lid is vluchtiger en losser

Er is te weinig commitment op een nieuw uit-dagend profiel. Een jongere generatie bestuur-ders vertrekt te snel bij de vakbond. Paas is niet de enige. De vakbeweging en andere maat-schappelijke organisaties ervaren alle enkele jaren de moeite van de veranderde positie van het middenveld. De oude regierol bestaat niet meer.

Zaakwaarnemer of beweging

Om leden te winnen, te behouden en te binden is er sinds het begin van de jaren '80 een ont-wikkeling ingezet om de individuele dienstver-lening te versterken. Rechtshulp, scholing, ver-zekerings zijn producten die daaraan moesten bijdragen. De vakbeweging positio-neerde zich als zaakwaarnemer. Maar ook zon-der groot succes. Die dienstverlening vraagt om een professionele reputatie, die wel aan een advocaat wordt gelinkt, maar niet aan de vak-bondsdienstverlening. Ook nieuwe diensten en groepen kwamen in beeld. De arbeidsmarkt is sterk veranderd. De opkomst van nieuwe secto-ren met werknemers, die een andere binding met arbeid hebben dan de traditionele groepen, als industrie, bouw, landbouw en overheid stel-len de vakbeweging voor vragen. Misschien zie je dat wel het meest prominent in de opkomst van de groep zzp'ers (zelfstandigen zonder per-soneel). Voor de werknemersvakbeweging is deze groep al een debat op zichzelf waard. CNV Zelfstandigen is niet dan na een moeizame dis-cussie tot stand gekomen. De oude rollen van werknemer en werkgever zijn veranderd. In het debat over vernieuwing is de achterban grofweg op te delen in traditionelen, solidairen en consumenten. De eerste categorie staat voor collectieve oriëntatie. De solidairen zijn collec-tief en individueel georiënteerd. De consument stelt zich vooral de vraag: *what's in for me?*

Traditioneel is de vakbeweging gericht op col-lectieve belangenbehartiging, die vooral ook aanbod gestuurd en geregisseerd werd. Boven-dien bestond het arbeidsbestel uit een aantal tamelijk overzichtelijke bedrijfstakken. De structuur van de organisatie is daarop inge-richt. Het zijn organisatievormen, die passen bij de industriële samenleving uit het eerste deel van de twintigste eeuw. In dat tijdperk

paste ook emancipatie van de arbeidende stand en de ontwikkeling van sociale zekerheid met een nadrukkelijke gerichtheid op solidariteit met de zwakkere. De laatste decennia is het karakter van de samenleving veranderd. Het is een dienstverlenende samenleving met de nadruk op kennis en netwerk. Niet het collec-tief, maar het individu staat op de voorgrond. De nieuwe generatie jonge werknemers zoekt andere bindingen en netwerken dan de oude gestaalde collectieve kaders. De vraag *what's in for me?* speelt een belangrijke rol. Maar om de tanende belangstelling en commitment uitslui-tend te definiëren in termen van individu-alisme en consumentisme is te gemakkelijk. Dat geldt zeker voor christelijk geïnspireerde organisaties, waar nog steeds een accent ligt op christelijk-sociale beweging.

Meerwaarde en reputatie

Wel is het nodig dat deze organisaties meer invloed toelaten van nieuwe groepen (leden). In de eerste plaats betekent dit dat zij zich meer openstellen voor een nieuwe generatie. Tradi-tioneel richten de diensten zich vooral op de sociale component van christelijk-sociaal. Er is volop aandacht voor de zwakkere in het arbeidsproces. De laatste decennia gaat het bovendien vaak om het behoud van de belan-gen van de gevestigde groepen. (Ziektewet, WAO, pensioen, AOW). De nieuwe - toekom-stige - ruggengraat van de christelijk sociale beweging bevindt zich niet in deze categorie. Zij zijn de deelnemers van de netwerksamenleving. Individueel ingesteld, goed opgeleid, ver-bindend over grenzen heen. Maar ook weet hebbend van solidair. Niet alleen het *for me*, juist ook het oog gericht op de ander. Die ander ziet er echter anders uit. De sociaal zwakkere is niet de oudere, die tot voor kort ruim voor de AOW-leeftijd zijn arbeidzaam leven beëin-digde. Deze groep wordt beschouwd als de gevestigde orde, die gemiddeld genomen niet zoveel te kort komt. De sociale beweging moet aansluiten bij de context en de vraagstukken waar een nieuwe generatie zich om bekom-mert. Daar ligt de sleutel voor nieuw elan. De nieuwe generatie is mobiel, leeft onbegrensd, heeft relevante netwerken. Zij stelt ook vragen van moraliteit en zingeving vanuit die context. Zij verbindt zich niet aan institutioneel gestolde organisatievormen. Het collectieve van de sociale beweging moet daar de insteek nemen. De sociale beweging dient daar haar meerwaarde te laten zien. Daar ligt de ruimte om een nieuwe reputatie opbouwen. Tegen die achtergrond is het van belang om kritisch te zijn en rekenschap af te leggen van de bestuurscultuur, de structuur en besluitvor-mingsprocessen van je organisatie. Op dat punt klemmt het bij de vakbeweging. Leiding en (kader-) leden hebben onvoldoende gedeelde beelden. De vormen en structuren dienen te vaak ter verdediging van gevestigde posities. De professionaliteit van de vakbeweging kan zo

onvoldoende voor het voetlicht worden gebracht. Het AOW-debat is daarvan een illustratief voorbeeld. Sociale partners zijn geen partners nodig in een netwerksamenleving, maar hangen te zeer aan door eigen belang gedomineerde posities. Het sociale debat loopt vast in de bestaande kaders en posities. Aardig voor nu en de korte termijn, maar onvoldoende voor een aansprekend profiel van morgen. Zo ligt bij de AOW alle aandacht op de ooit ingestelde leeftijdsgrens. De derde levensfase, die er sedert de invoering van de AOW is bijgekomen, wordt onvoldoende in rekening gebracht.

daar ligt de ruimte om een nieuwe reputatie opbouwen

Wat dit vraagstuk betekent voor een jonge werkende generatie komt niet prominent voor het voetlicht. Zij dragen stevig bij aan solidariteitspremies en collectieve arrangementen voor ouderen, waarvan ze zelf nooit gebruik kunnen maken. Bovendien is de wereld van de nieuwkomers die van combineerbaarheid van werk en gezin, van arbeid en zorg. Minder van collectieve lange dienstverbanden, meer van projecten waar flexibiliteit wordt verlangd. Er is veel aandacht voor de hoge sociale kosten voor ouderen (gevestigde belangen). Er is te weinig aandacht voor de hoge kosten van de sociale arrangementen van jongeren zelf: wonen, gezin, kinderen, studie. Op het *groene* deel van de beroepsbevolking wordt stevig belast, het *grijze* deel teveel gepamperd. Als de christelijk sociale beweging een emancipatiebeweging wil zijn verdient de solidariteit met de 'groene golf' meer aandacht. Het maatschappelijk profiel van de christelijk sociale beweging ligt te nadrukkelijk bij de gevestigde belangen. Kuyper bepleitte ooit architectonische kritiek ten aanzien van het sociale vraagstuk. In deze tijd is architectonische zelfkritiek van belang. Een nieuw sociaal maatschappelijk profiel vraagt om het tackelen van de bestaande dominante structuren en het opbouwen van nieuwe lijnen en reputatie. Die keuze kan de vakbeweging beter bewust maken, anders gaan oude organisaties uiteindelijk teloor.

Regionalisering

In zijn studie schetst Hazenbosch de afbouw van de regionale structuren van het CNV. Lokale en regionale afdelingen bleken te kostbaar. De inhoudelijke betekenis was onvoldoende herkenbaar. Bij het GMV heb ik dezelfde beweging zien plaatsvinden. Het regionale gezicht is verdwenen, maar ook niet weer opgevuld. Terug naar de roots van het maatschappelijk profiel eist een nieuw nadenken over *regionalisering*. Bij de vakbeweging is de federale structuur van de bonden gebleven,

zonder echt te vernieuwen. De afstand tot het lid is groter geworden. Het bestaande kader staat vooral voor gevestigde belangen. De centrale organisatie die het hart van de christelijk-sociale beweging vertegenwoordigt, is te weinig in staat daar vernieuwend door heen te breken. Met alle gevolgen van dien. Hier ligt een structureel dilemma voor de sociale beweging in de heroriëntatie op een nieuw profiel. Het GMV heeft gekozen voor een netwerkgorganisatie. Ze is zich echter vooral netwerk gaan noemen, zonder netwerk te zijn. Die vernieuwing is in beginsel kansrijk, mits de organisatie vanuit haar oriëntatie als christelijk sociale organisatie ook daadwerkelijk een reputatie als netwerk weet op te bouwen. De regionale dimensie vraagt opnieuw aandacht.

Kruispunt

Op dit kruispunt ligt er volgens mij een interessante uitdaging voor een goede analyse om het stokkend proces van vernieuwing verder te doordenken. Hoe organiseer je ontmoeting en verbinding over de bestaande kaders heen op een nieuwe professionele manier. Hoe creëer je nieuwe verbinding met sociale zingeving en morele waardevorming in organisaties, waar de strijd voor collectieve belangen en diensten te zeer volgens oude sjablonen wordt ingevuld? De christelijk-sociale beweging heeft waardevol gedacht goet. Dat biedt houvast voor nieuw beleid in een andere tijd en in een andere - ontzuilde - samenleving. Daarvoor is echter ook lef nodig om te dromen over een nieuw profiel en het afscheid nemen van oude vormen. Hoe ziet de christelijk-sociale beweging er in 2050 uit? Kunnen de contouren worden geschetst van een maatschappelijk profiel, waar echt voor wordt gegaan. Dat betekent bijvoorbeeld over de grenzen van de eigen interne structuren heen stappen en nieuwkomers de kans geven te vernieuwen. Christelijk-sociale beweging zijn betekent over je eigen schaduw heen durven stappen. Voorkom dat bewegend water stilstaand water wordt, omdat de interne structuren en besluitvormingsprocessen in de weg zijn gaan staan. Met Jan van der Stoep² deel ik de opvatting dat maatschappelijke organisaties meer dan ooit de taal moeten spreken van mensen die ze willen bereiken. Werken aan zo'n reputatie betekent dat je het hart en de waarde van je organisatie moet verbinden met professionele kwaliteit.

Jan Westert is redacteur van *De Reformatie* en directeur van het ROC Menso Alting.

Noten:

1. Dr. P. Hazenbosch, *Voor het volk om Christus' wil*, Hilversum, 2009, Passage Reeks 33.
2. Jan van der Stoep, Christelijke organisaties bejubeld en verguisd, 2 oktober 2009, *Nederlands Dagblad*.

Een leuke baan met een hoog salaris...

Als je maar talent hebt en een goede opleiding, dan kun je de carrière krijgen die je wenst. Je kunt jezelf optimaal ontplooiën en verdient goed. En je huidige baan (hoe leuk ook) is niet meer dan een opstapje naar de volgende baan.

T. Groenveld ■

Dat is de trend om over werk te spreken. Maar is dat niet een elitaire manier van denken? Is een moordbaan en een droomcarrière voor iedereen weggelegd?

De ethicus Theo Boer gaat hierop in in *Centraal Weekblad*.

‘Begin eens met de observatie dat vrijwel alles wat je op een willekeurig moment thuis of op het werk ziet, het resultaat is van zwaar, saai, ongezond of slecht betaald werk. Het papier van dit weekblad, het tafelblad, de mok, je kleding, keukenapparatuur, paperclips, flessendoppen, alles is gemaakt, verpakt, verkocht en vervoerd door mensen waarvan we weinig meer weten dan dat ze het waarschijnlijk minder goed hebben dan wij. Het computerscherm van waaraf je je vakantie boekt, is gemaakt in Chinese fabrieken, waar mensen met stofkapjes en witte handschoenen tien uur per dag aan het werk zijn, zes dagen per week, zonder een woord te wisselen en met tot op de seconde geregelde pauzes.’

Wij verwachten dat de vuilnisman, het bedienend personeel in een restaurant, en personeel in het verzorgingshuis hun werk voor ons goed doen.

‘Intussen hoor je maar zelden iemand zeggen dat hij dankbaar is voor al dat noodzakelijke maar vervelende werk. In de regel uit men zich hooguit als er iets niet deugt. Zelden hoor je iemand zeggen dat zij een carrière in saai, slecht betaald en ongezond werk ambieert, laat staan dat men zijn kinderen zo’n leven toewenst.’

Mensen hebben hogere idealen voor de carrière van hun kinderen. En dat verwacht je ook van hen.

Bovendien is het onzin dat iedereen die het handig aanpakt geen saai, ongezond of zwaar werk hoeft te doen. Ook al wordt bij ons veel werk door machines overgenomen.

‘Maar het steeds grotere aantal apparaten moet natuurlijk wel worden geproduceerd,

onderhouden en bediend. Bovendien blijkt er ook dan nog genoeg zwaar en arbeidsintensief werk over: schoonmaken, vrachtrijden, sjouwen, patiënten wassen.’

Veel mensen beschouwen dat als werk voor anderen:

‘Wij hebben de banen waarin je je kunt ontplooiën, zij doen het vuile werk, en op de een of andere manier is dat goed zo. Een soort moderne slavernij, maar dan anders.’

Maar je sluit je ogen voor het feit dat de vloek van het harde werken (Genesis 3) niet weg te denken is.

‘Wie er daarnaast geen rekening mee houdt dat werken ook dikwijls betekent: je talenten niet kunnen ontplooiën, uitgeput thuiskomen, soms jarenlang hetzelfde doen, de regie van anderen accepteren en lijden onder het slechte werk van anderen, bij tijden weinig carrière maken, en daarna misschien maar beperkt gezond of draagkrachtig zijn om er lustig op los te leven, heeft een al te romantisch beeld van werken en is blind voor de offers die anderen zich voor onze leefstijl moeten getroosten. Zelfontplooiing, een veilige en gezonde werkplek en vrije tijd zijn een zegen, maar de lasten en de lusten moeten dan wel beter worden verdeeld.’

Onze voorkeur voor een bepaald soort carrière kan elitair zijn.

Soms kan leiding ontvangen net zo eerbaar zijn als leiding geven; dertig jaar dezelfde baan hebben, is misschien nog eerder een lintje waard dan elke drie jaar verder omhoog op de ladder. Wie schroefjes draait, verzamelt misschien meer hemelse schatten dan een kunstenaar, wetenschapper of manager.

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

Persberichten

ZENDTIJD voor KERKEN

Op zondag **8 november** is op Nederland 2 om 11.00 uur een kerkdienst vanaf Kamp Holland in Uruzgan. Voorganger is ds. Jan Peter van Bruggen.

Thema: 'Bidden met helm en scherfvest'

Na afloop van de uitzending is gelegenheid om na te praten via telefoonnummer 035 - 672 73 73.

Van de kerkdienst is de tekst van de preek te bestellen voor drie euro. Een dvd van de uitzending kost 20 euro. Bestellen kan door het bedrag over te maken op giro 24 10 35 van Evomedia in Zeewolde. Vermeld de uitzenddatum, televisiedienst en uw postcode en huisnummer. Voor meer informatie, zie www.zvk.nl

Symposium over gereformeerde confessies

Op donderdag **26 november** vindt in de Theologische Universiteit in Kampen een symposium plaats over de betekenis van vijf belangrijke gereformeerde belijdenissen. Aanleiding is de verschijning van het boek *Confessies: gereformeerde geloofsverantwoording in zestiende-eeuws Europa*.

Het boek verschijnt onder redactie van de Kamper kerkhistoricus M. te Velde bij de Willem de Zwijgerstichting en Uitgeverij Groen & Zoon. Het bevat een Nederlandse vertaling (met inleiding) van vijf belijdenisgeschriften uit de zestiende eeuw, te weten de geloofsbelijdenis van Theodorus Beza, de Franse geloofsbelijdenis, de Schotse geloofsbelijdenis, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Tweede Helvetische Confessie.

Centrale vragen op het symposium, dat in samenwerking met de Willem de Zwijgerstichting wordt georganiseerd, zullen zijn: Hoe verhouden deze belijdenissen zich tot de breedte van de gereformeerde of protestantse traditie? Wat was de politieke betekenis en impact van deze belijdenissen en welke betekenis zouden belijdenissen kunnen hebben in de eenentwintigste eeuw? Hoe reageerden deze geschriften op de leer van de Rooms-katholieke Kerk van die tijd en hoe actueel zijn vandaag de verschillen die toen speelden? Deze en andere vragen zullen worden besproken door diverse sprekers, waaronder oud-politicus G.J. Schutte, theologiehistorici A.J. Beck (ETF Leuven) en R.H. Reeling Brouwer (PThU Kampen), en Everhard de Jong, hulpbisschop van Roermond.

Lied van de week:

Voor zondag 24 oktober a.s. is er geen liedbespreking. Lied 350 'God die leven hebt gegeven' uit het *Liedboek* is besproken geweest in *De Reformatie*, jaargang 74, nr. 5. Zie daarvoor www.dereformatie.nl, >archief->gescande jaargangen.

uit de kerken

Eindhoven - beroepen: A. van Vugt te Gees.

Assen-Marsdijk - beroep aangenomen: R.A. Schipper te Drachten-Nijega, die bedankte voor **Nijkerk-West** en **Zuidlaren**.

Hoogkerk - jubileum: Op 14 oktober was ds. S.M. Alserda vijftientig jaar predikant. Zijn standplaatsen waren: Kalimantan Barat (Indonesië), 1984), Vroomshoop (1994) en Hoogkerk (2001).

Utrecht - preekbevoegdheid - de classis Utrecht heeft voor 2 jaar preekbevoegdheid verleend aan W.T. van Veelen, Kanaalstraat 208, 3531 CR Utrecht, tel. 06-26688755, email: woutervanveelen@gmail.com

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Dr. H. Veldman, rubriek 'Kerkhistorisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING DE REFORMATIE:

Drs. B. Bos (voorzitter),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)
- Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):
J. Hooogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hooogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191